

# Svenska Kommunal-Tekniska Föreningens

1920.

Handlingar

N:r 6.

---

## Förslag och yttrande rörande normalisering av "däxlar".

*Till*

*Svenska Kommunal-Tekniska Föreningen.*

För behandling vid instundande årsmöte får Styrelsen härmed till Föreningen överlämna av Prövningsnämnden enligt uppdrag av Styrelsen utarbetat förslag till »däxlar».

Stockholm i juli 1920.

Å Styrelsens vägnar:

Henning Kinberg.

/ John Bergström.

---

*Till*

*Styrelsen för Svenska Kommunal-Tekniska Föreningen.*

Sedan från Aktiebolaget Nydals Gjuteri gjorts framställning om att genom Föreningens försorg måtte verkställas utredning för erhållande av standardtyper för betäckningar eller »däxlar» till brandposter, ventiler, avloppsbrunnar m. m. uppdrog Styrelsen enligt

beslut av den 5 september 1919 åt Prövningsnämnden att vidtaga de åtgärder, vartill skrivelsen kunde föranleda.

Med anledning härav har nämnden utarbetat medföljande normaliseringsförslag och får i övrigt anföra följande.

Som en första åtgärd införskaffades från de större svenska städerna samt från Köpenhamn och Kristiania ritningar över på dessa platser använda däxlar. Det erhållna resultatet visade, att så gott som varje stad hade sina speciella modeller, konstruerade på mycket olika sätt. Det torde även kunna sägas, att de hittills använda modellerna icke alltid äro konstruktivt utförda, utan såväl i materialfördelning som form ofta uppvisa betydliga brister. I flera fall ha de bland annat befunnits för svaga för den nuvarande trafiken med lastautomobiler. Nämnden har med ledning av sålunda insamlat materiel sökt i varje särskilt fall framkomma med förslag till en modell som i sig samlar de fördelar, som de tillgängliga konstruktionerna erbjuda.

Beträffande behovet av en normalisering av ifrågasvarande materiel må, utöver vad ovan anförts ur hållfasthetssynpunkt, även framhållas, att det för såväl kommunerna som för verkstäderna skulle innebära en synnerlig fördel om enighet om modellen kunde vinnas, så att de olika däxlarna kunde tillverkas och inköpas som lagervara.

Angående själva namnet har nämnden varit synnerligen tveksam. I södra Sverige torde genomgående benämningen däxel användas under det att uppåt landet användas olika namn, såsom lock, betäckning, kapsel m. fl. Namnet däxel torde sannolikt hava samma stam som »däck» å en båt m. fl. liknande ord. Därigenom att denna beteckning redan inom en stor del av landet är vedertagen torde den hava vissa förutsättningar och har därför namnet även skrivits



å ritningarna. Mot denna benämning torde dock ur språksynpunkt berättigade invändningar kunna göras. Skulle Föreningen icke anse detta namn lämpligt, torde namnet »betäckning» böra användas.

Angående materieleet har nämnden föreslagit, att detsamma genomgående skall utgöras av gjutjärn. För adducering av järnet talar visserligen den större hållfasthet, som härigenom möjligen skulle erhållas. Denna fördel torde dock knappast vara så stor, att den motsvarar den rätt väsentliga ökning av priset, som adduceringen skulle medföra. Därtill kommer att man av det yttre utseendet icke kan sluta sig till det adducerade järnets kvalitet, och att man därför kan riskera att med detta material erhålla stor olikhet i hållfasthet. Enligt nämndens mening är därför gjutjärn att föredraga.

Gjuttål kunde även tänkas vara ett lämpligt material. Gjorda undersökningar visa emellertid, att priset ställer sig högre än för gjutjärn vid samma hållfasthetsfordringar.

De till vattenledningsverken hörande däxlarna utmärkas å locket med ett ingjutet V, de till kloakverken hörande med K, och de till gasverk hörande böra, sedan normalier för dem fastställts, utmärkas med G. Att angiva den särskilda stadens initialer torde vara fullständigt överflödigt.

Beträffande de olika konstruktionerna må i korthet anföras följande.

### 1. Däxel för vattenventil.

Höjden har föreslagits större, än vad som ur stensättningssynpunkt erfordras, men är detta nödvändigt för erforderliga justeringar i höjdläge. Locket är försett med styrning och lätt upptagbart.

För gasverk kunna motsvarande däxlar med ett ingjutet G, å locket användas.

2. 3. Servisdäxel i körbana och servisdäxel i gångbana.

Dessa äro konstruerade i nära anslutning till föregående och de olikheter, som finnas mellan dem, äro endast de, som den olika placeringen betingar.

För gasverk kunna även i detta fall motsvarande däcklar med ett ingjutet G å locket användas.

4. Sammanställning av ventildäcklar.

Vad som särskilt bör frambållas angående dessa konstruktioner är, att de nu vanligen använda underläggen av trä utbyttis mot de hållbara och numera icke dyrbarare underlagen av betong.

5. Brandpostdäxel.

Denna konstruktion skiljer sig i så måtto från övriga, att gjutjärnsdäxeln saknar egentlig fot och i stället står på en undre betongtrumma. Ur hållfasthetssynpunkt erfordras ingen gjutjärnsfot, varvid dock förutsättas att alla brandposter skola stå i gångbana, och att de eljest förekommande trätrumorna ersättas med betongtrummor, neddragna så djupt att de nå frostfritt djup. Ur ekonomisk synpunkt blir denna konstruktion billigare än om gjutjärnsfot och trätrumma användes.

6. 7. 8. Däcklar för kloakbrunnar.

Dylika hava konstruerats för att användas över 150 och 300 mm:s inspektionsbrunnar och för 600 × 900 mm:s nedstigningsbrunnar. Den mindre typen har ur stensättningssynpunkt gjorts fyrkantig; de övriga däremot runda.



### 9. Däxel för rännstensbrunn.

Även denna däxel har konstruerats för utförande helt i gjutjärn för att undvika de vid smidesjärns-galler ofta förekommande deformationerna. Genom att giva den fyrkantiga foten trattform ledes avloppsvattnet ned i den runda brunnen.

I övrigt hänvisas till ritningarna.

Stockholm & Malmö i juli 1920.

Svenska Kommunal-Tekniska Föreningens Prövnings-nämnd:

*Ragnar Lewin.*      *John Bergström.*      *Ivar Wendt.*



## Protokoll

hållet vid Svenska Kommunal-Tekniska Föreningens  
årsmöte i Landskrona den 26, 27 och 28 augusti 1920.

### § 15.

Behandlades av prövningsnämnden upprättat förslag till »däxlar» (Handl. 1920, N:r 6.) Förslaget refererades av civilingeniör *I. Wendt*. Referat av den vid behandlingen förda diskussionen återfinnes i bil. 3. Beslöts att i stället för däxlar skulle antagas benämningen »betäckningar». I övrigt godkändes det av Prövningsnämnden utarbetade förslaget till olika typer.

Förslag  
till däxlar.

*Bil. 3*

till

årsmötesprotokollet 1920.

## Referat

av

diskussion vid behandling av prövningsnämndens förslag  
till "däxlar".

Civilingeniör *John Bergström*, Stockholm.

Såsom av betänkandet framgår har prövningsnämnden varit synnerligen tveksam beträffande namnet »däxlar». Ingeniör Wendt förordar detta namn, såsom vi hörde av hans anförande, av den anledning, att det skulle vara allmänt vedertaget i södra Sverige. Nu vet jag icke, huru långt norrut det kan vara i bruk, men jag undrar om icke dess användning är inskränkt till de sydligaste landskapen. Jag har endast hört det användas i Skånska städer och tror icke, att det förekommer i Göteborg.

Den antagna härledningen från ordet däck tror jag ej mycket på, och jag har förgäves letat efter något tyskt motsvarande ord. Skulle något sådant finnas, ha vi här möjligen en parallell till den allmänt använda benämningen slussventil, vilken ju som bekant icke är något annat än en oriktig översättning av Schlussventil.

I Stockholm använda vi ordet betäckning, som i mångas öron tyckes ha en så dålig klang. Men svenskan är ordfattig, och det är många svenska ord, som ha dubbelbetydelse. I detta fall jämförliga benämningar finnas redan såsom takbetäckning, plåtbetäckning o. s. v. Jag ber att få framställa yr-

kande på att benämningen *betäckning* godkännes av Föreningen.

Byggnadschef *F. Blidberg*, Göteborg.

Förr i tiden hände det nog ofta, att dessa lock hoppade av på grund av lufttrycket, men det var nog innan man infört det moderna sättet att lufta ledningarna. Det finnes ingen annan möjlighet för luften att komma in än genom dessa hål.

Namnet *däxlar* förefaller givetvis oss i Göteborg litet löjligt. Jag tycker, att det låter icke svenskt. Men härtill kommer en annan sak. Vi bokföra dessa saker såsom ramar och galler eller lock. Kanna vi icke kalla det ram med lock? Vi måste bokföra ramar för sig och lock för sig. Det kan hända, att vi om 10 år kunna hinna att vänja oss vid benämningen *däxlar*, men vi få också bokföra såväl *däxlar* som ramar och lock.

Civilingeniör *I. Wendt*, Malmö.

Första gången jag hörde ordet *däxel* stötte det även mig. Det var i Norrköping för en 16 år sedan. Huru det kommit dit vet jag icke. Ordet användes sålunda rätt långt norrut. Söderut tror jag, det är allmänt vedertaget. Jag hörde av herrarna från Blekinge att det där var allmänt i bruk. Jag vill även påpeka, att om man drar gränsen mitt i Småland, så ha vi väl halva befolkningen söder om denna gräns, och då kan man säga, att halva befolkningen använder ordet *däxel* i stället för *betäckning*. Jag tycker icke heller att detta uttryck är vackert. Men nog har man svårt att säga, att t. ex. en »ram med lock» har gått sönder. Sådana svårigheter undvikas, om man har ordet *däxel*. Om då ett lock har gått sönder, så säger man, att det får göras ett nytt lock till den *däxel*, som ligger där eller där. Jag tror,



att man vinner en förenkling, om man har ett gemensamt sådant ord.

Byggnadschef *F. Blidberg*, Göteborg.

Jag är gärna med om att vi behålla uttrycket däxel i talspråket, men att vi i skriftspråket ha ram och lock.

Byggnadschef *K. Hällén*, Örebro.

Jag vet mig icke hava hört ordet däxel användas i dagligt tal, och jag kan inte påstå att ordet däxel ger något så väsentligt kortare uttryck för vad man menar med betäckning, att man därför bör frågå detta senare ord.

Vid i Örebro använda betäckningar är locket förenat med ramen medelst gångjärn, och jag tror, att det är fördelaktigt att så är.

Jag hemställer, att ordet betäckning bibehålles, såsom varande det mest använda i större delen av Sverige.

Civilingeniör *I. Wendt*, Malmö.

Jag vill endast framhålla ytterligare ett namn. I Göteborg säger man icke alltid ram med lock, utan man använder uttrycket kapslar eller serviskapslar. Det finnes åtskilliga andra sådana benämningar, men alla peka på behovet av ett enhetligt namn.

Byggnadschef *E. A. Sjögréen*, Malmö.

Meningarna synas vara enhälliga om att man bör skaffa ett gemensamt namn, antingen däxel eller betäckning, men av skäl, som redan framhållits, anser jag, att ordet däxel borde ha företrädet. Jag föreslår alltså benämningen däxel.

Byggnadschef *A. H. Lindeberg*, Uddevalla.

I Uddevalla ha vi länge använt ordet däxlar. Vi säga också gatubetäckning. När vi skrivit till

Göteborg ha vi också använt ordet däcklar. Det är praktiskt och enkelt.

Direktör *K. Tingsten*, Stockholm.

Jag vill erinra om att det här är fråga om två föremål och att det därför kanske icke är lämpligt att uttrycka två föremål med ett ord. Här är fråga om ramar och lock, men man kan icke använda samma uttryck för både det ena och det andra. Därför förefaller det mig som vore ordet däckel icke så lämpligt. Man kan därmed avse lock i ett fall och ram i ett annat.

Civilingenjör *I. Wendt*, Malmö.

Det finnes väl knappast något föremål, som icke kan uppdelas på liknande sätt. Om vi ta en brandpost eller en ventil, så nog kunna dessa föremål uppdelas på olika sätt, men man önskar att äga en enhetlig beteckning för denna kombination. På samma sätt vill man ha en enhetlig beteckning för lock och ram. Att det skulle vara något ologiskt att ha ett gemensamt namn för dessa sammanhörande delar kan jag icke finna.

Jag yrkar, att ordet däcklar bibehålles.

Direktör *K. Tingsten*, Stockholm.

Vad brandpost beträffar så är den sammanfogad till ett helt, men här är det två saker. Om jag säger att däckeln är sönder, så vet man icke om det är ramen eller locket. Bara detta visar, att man icke kan använda ett ord.

Byggnadschef *F. Blidberg*, Göteborg.

Nu tänker jag icke så mycket på vattenledningsförhållandena utan håller mig till avloppsfacket. Och då vill jag säga, att huru än benämningen blir, så kommer det att i bokföringen stå ramar och galler

eller lock. Ordet däxel kommer icke att finnas i böckerna, ty det har icke där att göra. Jag har aldrig i mitt liv hört talas om däxel förr än här, och jag har dock varit med några år.

Civilingeniör *E. Hedström*, Stockholm.

Då jag såg namnet däxel, så undrade jag vad det var för något. Jag tog för givet, att det var något, som jag icke hade intresse av. Det visar, att namnet, icke hunnit så långt som till Stockholm. I Stockholm ha vi med hänsyn till avloppsledningar dels ordet betäckning, dels ordet lucka.

Ingeniör *J. Starling*, Ängelholm.

Av den förda diskussionen synes framgå att det är anarki på det här området. För mig synes det vara en viktig uppgift för Kommunal-Tekn. Fören. att skapa ordning och reda i terminologi och benämningar inom det område, som tillhör *dess* verksamhet, och kan det väl ej vara annat än till fördel att en antagen fix benämning finnes, vilken den än må bliva. Om vi tänka på engelska språket med *dess* stora ordrikedom, så beror denna ordrikedom bl. a. i ej ringa mån på den oerhörda mängd tekniska termer som finnes i detta språk, där vi ha omskrivningar, och är väl detta ganska säkert att hänskriva till det landets världsfamnande kultur. Jag ansluter mig till dem, som mena, att däxel är en lämplig benämning och kan man ju, där så behöves, använda orden »däxellock» och »däxelram». Att använda ordet betäckning som teknisk term för ifrågavarande föremål finner jag mindre lämpligt, då man exempelvis ej rätt gärna kan säga gatubetäckning men väl gatudäxel. Dessutom användes betäckning som term i flera andra fall, vilket så vitt jag vet ej är förhållandet med däxel. Denna benämning är ock ganska vedertagen



i Sydsverige. Yrkar sålunda bifall till ingenjör Wendts förslag.

Byggnadschef *G. Edlund*, Landskrona.

Jag har icke varit närvarande under den första delen av diskussionen, men vill säga, att när jag först såg ordet däxel, så kom jag att tänka på pigstavning; jag finner benämningen mindre tilltalande. Detta är en sida av saken. Men varför kan man icke använda beteckningarna »lock» och »ram», omväxlande med ordet »brunnsbetäckning»?

Civilingenjör *I. Wendt*, Malmö.

Man har föreslagit benämningen lucka. Det tycker jag är synnerligen olämpligt, därför att detta ord inom vissa landsändar användes för att beteckna avstängningsventil och därför kan föranleda tvetydighet. Då är nästan vad som helst bättre. Brunnsbetäckning är icke lämpligt, då det är fråga om brandposter.

Byggnadschef *F. Blidberg*, Göteborg.

Vad som nyss yttrades förvånade mig, ty när en arbetare går ned i en brunn, så är det väl alltid någon som står och håller vakt. Jag tycker att dessa gångjärn skulle medföra onödiga kostnader. Innan locken eller gallren voro så konstruerade, att de icke kunde hoppa åt sidan, så kunde det vålla olägenheter, när någon vagn kom, men som de nu äro konstruerade är det icke farligt. Det enda, som vållar olägenheter är rännstensgallren, som på grund av sugningen, när det kommer någon bil, kunna ryckas upp och falla ned i brunnen.

Civilingenjör *I. Wendt*, Malmö.

Jag vill nämna, att innan vi beslöto oss för att icke använda gångjärn eller dylika mekanismer, så

hörde vi oss för, huru det ställde sig beträffande stöld av sådana lock. Av de städer, som jag frågade, var det endast Borås, som hade någon erfarenhet av sådana stölder. Där hade, enligt vad som berättats mig, en natt några tjuvar kört med flatvagn och tagit upp lock efter lock, och på morgonen voro alla brunnar i en gata utan lock. Detta är det enda fall, som jag fått reda på. Däremot visade det sig vid konstruktionen, att det blev mycket dyrare att göra betäckningar med gångjärn, ty då måste man göra dem fyrkantiga. Det är verkligen intressant att se, huru präktiga betäckningarna i Örebro äro, men det förvånar mig, att staden har råd att ha sådana, ty de äro säkerligen fyra gånger så dyra som andra.

Sedan blir det en fråga, om man kan ersätta gångjärn med lås. Man har på sina ställen regler, men erfarenheten har visat, att de medfört olägenheter. När olägenheten av stöld icke är större än den visat sig vara, så ha vi icke velat kosta på den fördyring, som en låsmekanism skulle innebära.

Byggnadschef *K. Hållén*, Örebro.

Jag vill endast säga, att de betäckningar, som användas i Örebro, äro kopior av tyska. Det kan hända, att de äro litet tunga, men med den ökning av fordonens vikt, som ägt rum, tror jag icke, att vi ha anledning gå ifrån denna betäckning. Jag tror det är bättre, att de äro för starka än att de äro för svaga.

Major *T. Glosemeijer*, Göteborg.

På de små betäckningarna för vattenlednings-serviser, där locken äro så små, tycker jag, att det börde finnas en kedja, eller huru hava kommitterade tänkt sig, att det lilla locket skulle fästas? Jag håller med om att en låsinrättning med klack är icke bra,

men undrar om ej det lilla locket på något sätt såsom t. ex. med kedja borde fästas vid ramen.

Civilingeniör *I. Wendt*, Malmö.

Jag undrar, om det icke skulle vara lämpligt, att Föreningen uttalade sig för att man bör söka att genomföra dessa normalier i så stor utsträckning som möjligt.

Doktor *K. Sondén*, Stockholm.

Jag undrar, om det icke skulle vara nödvändigt att göra ett sådant uttalande, nämligen att där icke särskilda omständigheter föranleda ett avvikande, dessa normalier i resp. städer böra komma till användning.

Major *T. Glosemeijer*, Göteborg.

För min del undrar jag, om ett dylikt uttalande skall behövas. Det finnes inga andra konstruktioner, som kunna tävla med dessa, och det kommer snart att ingå i medvetandet, att dessa äro de lämpligaste.

Civilingeniör *John Bergström*, Stockholm.

Jag vill ytterligare stryka under, vad som nyss framhållits av ingeniör Wendt. Vad skall det tjäna till, att Föreningen tillsätter kommittéer, för utarbetande av förslag till normalier av det ena eller andra slaget, vilka sedan noggrant genomdiskuteras och därefter antagas av Föreningen, om sedan dess medlemmar säga: »Detta är ju visserligen bra, men vi ha ingen anledning att gå ifrån det vi hittills använt.»

Det står ju envar fritt att under behandlingen framställa förslag till ändring, och finnes motiv härför, blir ju ändringen iakttagen.



Det kan i detta fall såsom alltid annars endast bliva fråga om ett successivt införande av de nya modellerna och är att hoppas att, i den mån nyan-skaffningar behövas, de nu antagna normalierna komma till användning i största möjliga utsträckning.

---